

С.А. МЕХОВИЧ, канд. екон. наук, проф. НТУ “ХПІ”
А.С. КОЛЄСНІЧЕНКО, аспірант НТУ “ХПІ”

НЕБАЛАНСИ ОБ’ЄДНАНОГО ЕНЕРГЕТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

У даній роботі висвітлено поняття небалансів, що виникають на об’єднаному енергетичному ринку України, проаналізовані джерела і характер їх зародження. Зроблено акцент на основних напрямках реформування оптового ринку електричної енергії задля вирішення проблеми небалансів.

In this work, the concept of not balances that appear in the integrated energy market of Ukraine determined, analyzed the sources and nature of their origin. The emphasis is on the main directions of reforming the wholesale electricity market to address the problem of not balances.

Вступ. Недосконалість енергетичного ринку України, що знаходиться в стадії свого реформування, проявляється в низці проблем, які потребують свого вирішення. По-перше, це понаднормативні втрати електричної енергії в мережах, які залишаються досить великими. По-друге, існує непрозора наявність субсидій і дотацій, які впливають на ринкові ціни. По – третє, сучасний енергетичний ринок України формувався за радянські часи як невід’ємна частина єдиної енергетичної системи всього радянського простору, тому постачання електроенергії в загальну мережу супроводжується несанкціонованими перетоками електричної енергії. Ці та інші фактори є причинами небалансів, що суттєво впливають на загальну економіку об’єднаного ринку електричної енергії України [1].

Таким чином, існує реальна необхідність у створенні механізму, який забезпечував би ефективне управління небалансами в будь-який момент часу в умовах невизначеності.

Аналіз публікацій. Проблема взаємозв’язку всіх ланок енергетичного господарства, оптимізації балансу виробництва і споживання різних енергій з використанням різних підходів до цієї проблеми присвячені роботи таких вчених та керівників енергетичного ринку України, як Г.М. Кржижановський, В.І. Вейц, Дворянін В.М., Карпович О.І., Авраменко В.М., Крилов В.О., Прихно В.Л., Черненко П.О., Краснік В.В., Темніков Ю., Комова С.К., Євдокімов В.А., Кальченко В.М., Андрійчук Ю.А., Тарасенко Т.І. та інші. В роботах зазначених авторів в загальному вигляді розглядаються проблеми формування ціни на об’єднаному ринку електроенергії (далі - ОРЕ) та розподілу небалансів. В той же час існує

нагальна потреба у більш детальному аналізі причин небалансів, та факторів, які на них здійснюють вплив.

Основна частина. Нові ринкові умови, вплив тенденцій світового енергетичного ринку диктують більш жорсткі правила, вимагають удосконалення адаптаційної моделі, що припускає аналіз все зростаючої кількості факторів, які впливають на відхилення найважливіших показників енергетичного сектора від їх оптимальних значень. На енергетичному ринку України сьогодні діє три постачальника: постачальник за регульованим тарифом (ПРТ), постачальник за нерегульованим тарифом (ПНТ) та експортер. Розглянемо вплив небалансів на ринкову ціну ПНТ.

Ціноутворення для постачальника за нерегульованим тарифом (ПНТ) на відповідних сегментах ринку електроенергії України надано на рис. 1.

Як свідчить рис. 1, до ринкової оптової ціни ПНТ додаються дотації та небаланси. В цілому за розрахунками ДП “Енергоринок” [4], у жовтні 2010 року небаланси склали 38% від загальних платежів, в тому числі за рахунок дотацій - 37,6% , за рахунок постачання електроенергії до Республіки Білорусь - 0,38% , впливу єдиних тарифів - 0,06% .

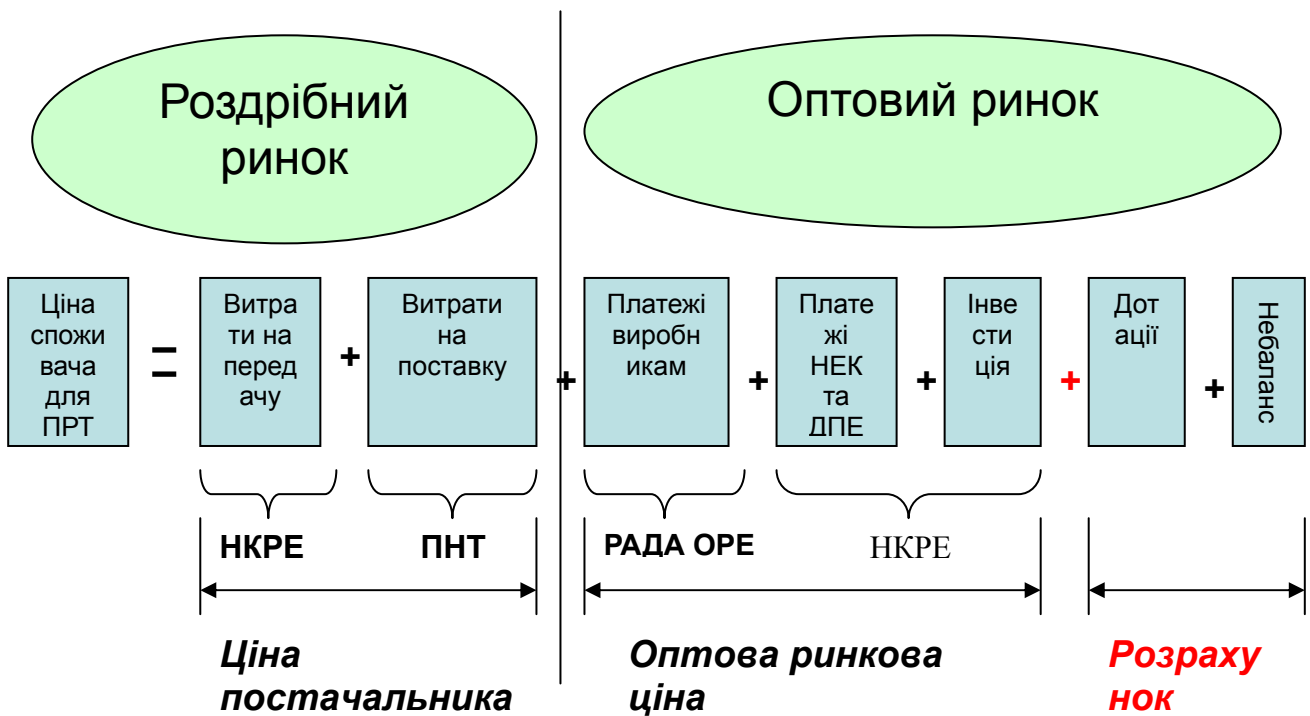

Рис. 1 - Ціноутворення ПНТ на відповідних сегментах ринку електричної енергії України

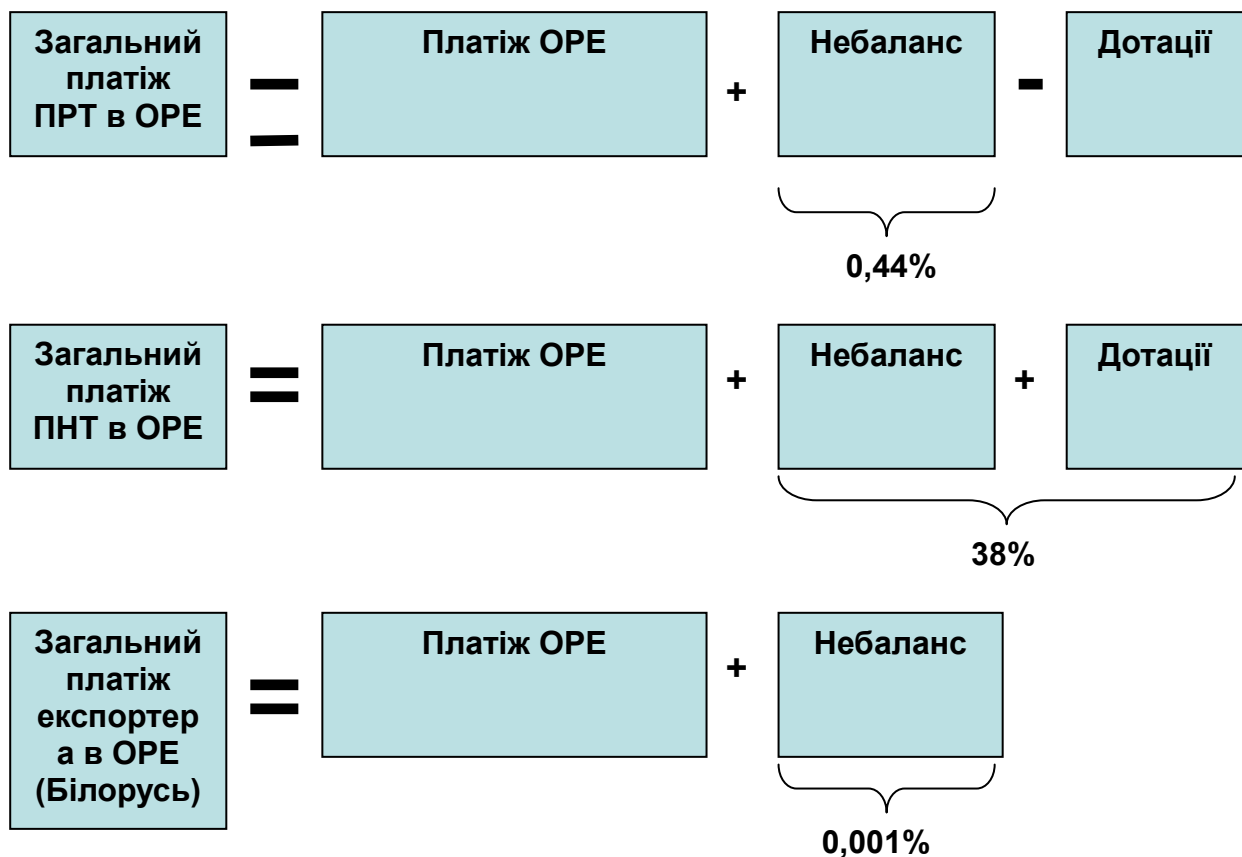

Рис. 2 - Вплив “небалансів” на платежі в ОРЕ по постачальниках (згідно з Правилами ОРЕ)

Як свідчить аналіз, найбільш суттєвий вплив небалансу на платежі в ОРЕ згідно Правил відчувають ПНТ (рис.2).

При цьому ПРТ, на відміну від інших постачальників, отримують компенсації витрат від здійснення постачання електроенергії у вигляді дотацій, які мають таку структуру :

- втрати від здійснення постачання електроенергії населенню – 88,94%;
- втрати від здійснення постачання електроенергії споживачам, які розраховуються за диференційованим тарифом – 5,47%;
- втрати від здійснення постачання електроенергії, що використовується для зовнішнього освітлення – 0,48%;
- втрати від здійснення постачання електроенергії міському електротранспорту за тарифами для населення – 1,87%;
- втрати від здійснення постачання електроенергії вугледобувним підприємствам – 3,22%;
- втрати від здійснення постачання електроенергії в дитячі табори “Артек” та “Молода Гвардія” – 0,02%.

При розрахунку платежів в ОРЕ небаланси розподіляються наступним чином:

- дотації – 98,85%;
- єдині тарифи – 0,15%;
- Республіка Білорусь – 1,0%.

Один з ринкових підходів до формування оптової ринкової ціни на електричну енергію для вирішення питання компенсації втрат виходить з розподілення загального обсягу електричної енергії, що купується в ОРЕ, на фіксовані та фактичні (рис. 3).

При цьому пропонується механізм фіксованих цін для фізичних осіб, та таких, що фактично складаються з фактичних обсягів купованої в ОРЕ електричної енергії, для юридичних осіб і на експорт.

Фіксовані ціни формуються за рахунок АЕС (32 %) та 100% ТЕЦ (без Київської ТЕЦ та ТЕЦ-5) і альтернативних джерел. Фактичні ціни формують АЕС (68 %), 100% ГЕС і ТЕС, включаючи Київську ТЕЦ та ТЕЦ-5.

Механізм диференційованого підходу до формування оптових ринкових цін на ОРЕ дає можливість зниження ціни для юридичних осіб при одночасному її підвищенні для фізичних осіб. Такий принцип формування цін на електричну енергію діє в багатьох розвинених країнах світу.

Релізація такого підходу потребує внесення певних змін до Правил ОРЕ та інших нормативних документів.

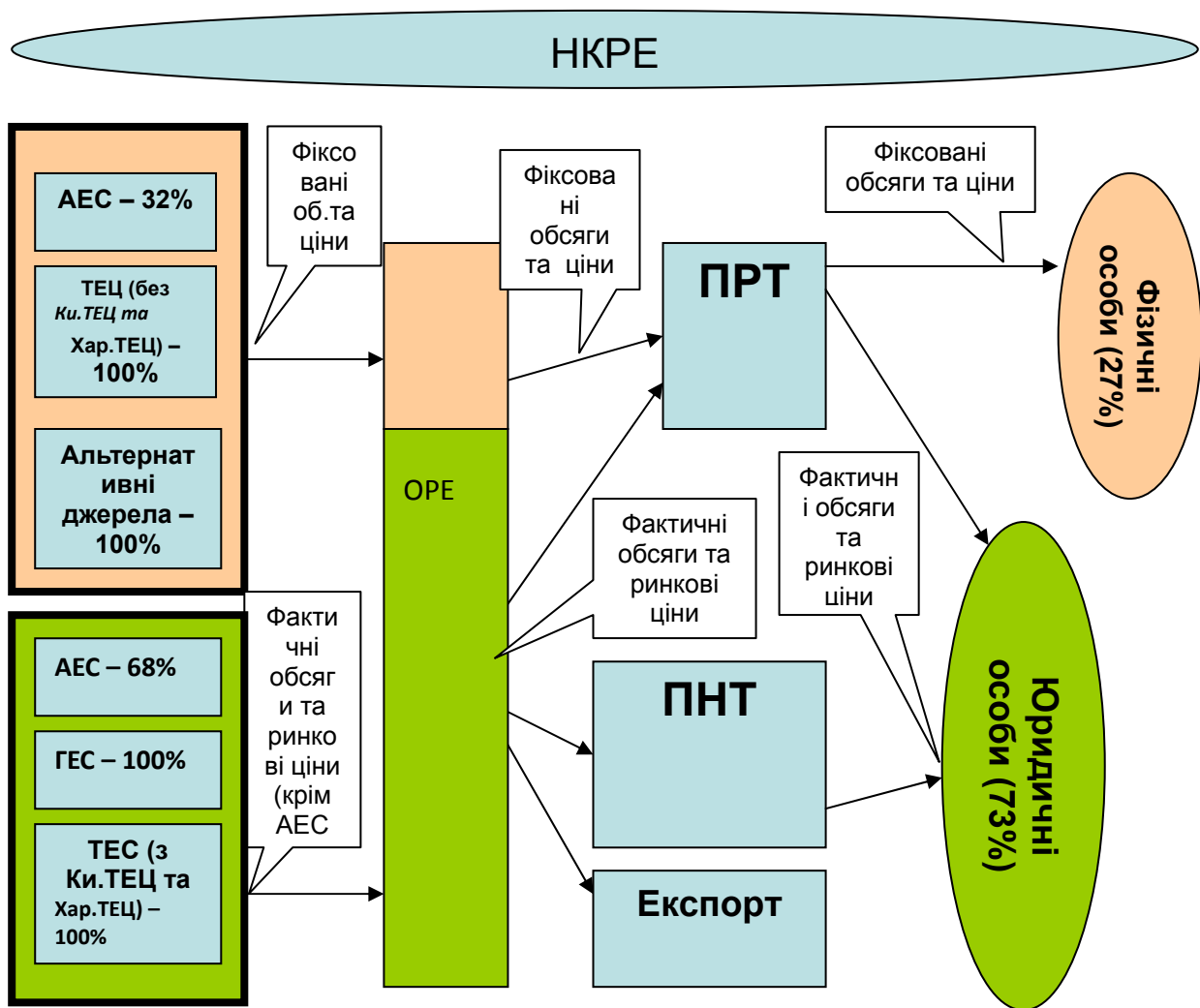

Рис. 3 - Пропозиції щодо вирішення питання компенсації втрат та ринковий підхід до формування оптової ціни на електричну енергію [4]

По-перше, треба обґрунтувати необхідність започаткування адресної поставки електричної енергії (виробник - ОРЕ – ПРТ - населення) за встановленими обсягами та тарифами (альтернатива дотаціям) для населення. Це обумовлюється монопольним становищем ПРТ. При цьому повинен діяти прозорий принцип формування оптової ринкової ціни для залишку електричної енергії для всіх постачальників, тобто для ПРТ, ПНТ і експортерів. Вважається доцільним на першому етапі зберегти єдині тарифи та принцип компенсації втрат.

По-друге, реалізація зазначеного вище підходу до формування оптової ринкової ціни неможлива без приведення у відповідність Правил ОРЕ та інших нормативних документів щодо однакового підходу роботи постачальників (ПНТ, ПРТ та експортери) на ОРЕ та зміни принципу формування роздрібного тарифу, з урахуванням адресної поставки електричної енергії для населення.

На нашу думку, такий механізм дозволить вирішити проблему небалансів, залишаючи їх розмір на допустимому рівні (рис. 4).

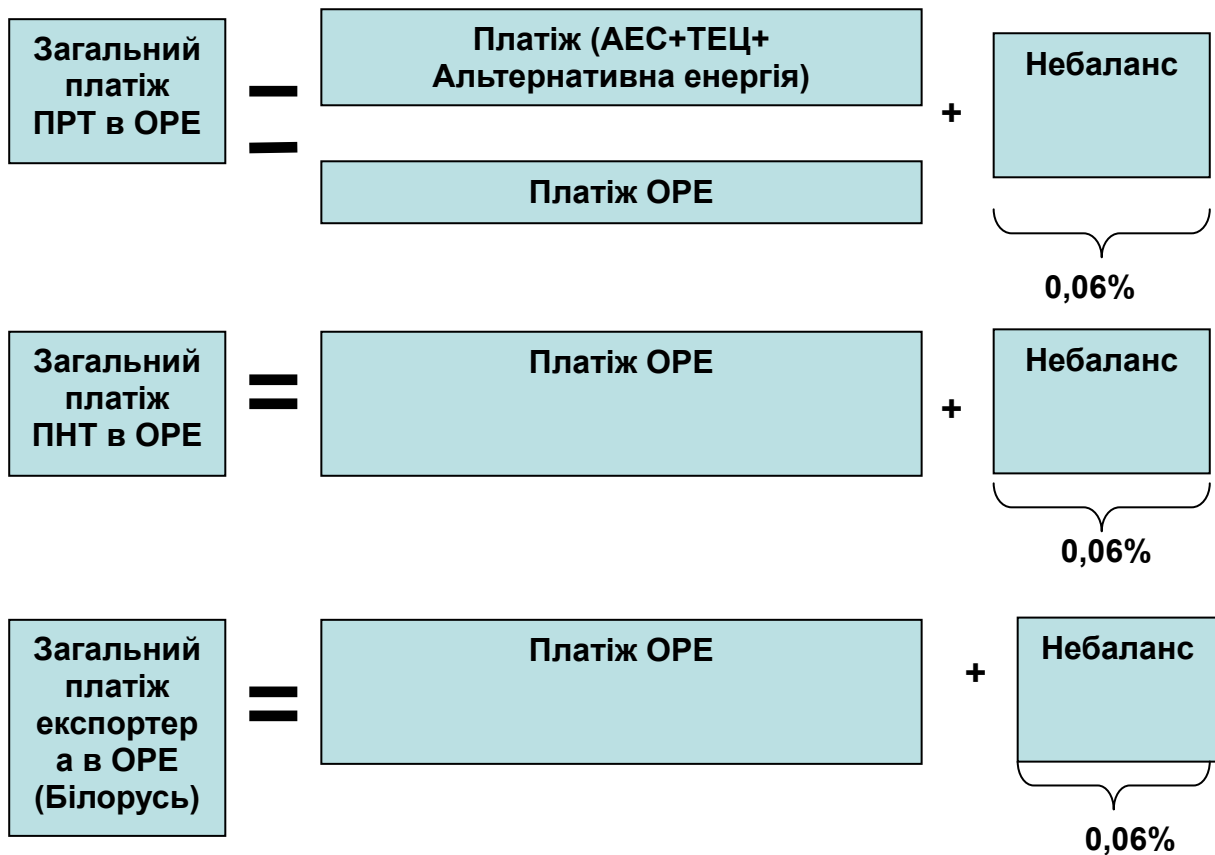

Рис. 4 - Пропонуємий економічно обґрунтований розподіл небалансів в ОРЕ між постачальниками

Подальше реформування енергетичного ринку України повинно будуватись на таких принципах, як рівність умов роботи для всіх учасників ОРЕ, відсутність будь-яких пільг для окремих галузей промисловості, прозорий та зрозумілий для постачальників та споживачів алгоритм розрахунку платежів на ОРЕ, ліквідування дотацій та єдиних тарифів.

Висновки. Руйнівна сила існуючих в ОРЕ небалансів потребує відокремлення у самостійну категорію поняття “небаланси енергоринку”, детального вивчення природи цього явища і створення ефективного механізму зменшення впливу небалансів в енергетиці на економіку країни.

Основними напрямками управління небалансами об’єднаного енергетичного ринку України мають бути: забезпечення споживачами та державними підприємствами платіжної дисципліни; поетапне приведення тарифів для населення до економічно обґрунтованого рівня; ліквідація системи єдиних тарифів та розробка нової тарифної методології щодо формування роздрібних та оптових цін в електроенергетиці.

Список літератури: 1. На пути к балансирующему рынку / [Електронний ресурс] / Шкатов В. // Журнал "Энергорынок" №8 за 2005 рік - Режим доступу до журн.: <http://old.e-m.ru/archive/articleser.asp?Aid=5796>. 2. Энергорынок та тарифна політика

України у сфері електроенергетики / *Замулко А.І., Іншеков Є.М., Праховник А.В. та ін.* Управління енерговикористанням: Збірка доповідей. – Київ: 2002, С. 242-386. **3.** Енергетична стратегія України до 2030 року // <http://mpe.kmu.gov.ua/fuel/control/uk/doccatalog> - офіційний сайт Міністерства палива та енергетики КМУ. **4.** Матеріали семінару ДП "Енергоринок" / Економічна клініка "Український менеджмент інтелект" / Основні фінансово-правові рекомендації компаніям (виробникам, обленерго та ПНТ) щодо "правильної" підготовки та участі у аукціонах з продажу електроенергії від 07 жовтня 2010 року. **5.** *Кулик М.М.* Довгострокова перспектива і проблеми розвитку енергетики України // Енергетика України. – 2003. – № 6. – грудень.

Надійшла до редколегії 25.11.10